

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DÖRDÜNCÜ VE BEŞİNCİ BEŞ YILLIK
KALKINMA PLANLARININ
YATIRIM STRATEJİLERİ VE EKONOMİ
POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan ISLATINCA

Eskişehir, 1985

İÇİNDEKİLER

TABLolar	V
KISALTIMA CETVELİ	VI

GİRİŞ

BİRİNCİ KISIM

PLANLARIN SEÇİLMİŞ İKTİSADİ HEDEF VE DENGELERİ

I. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN GELİŞİMİ VE YAPISI	3
A. <u>GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILANIN YAPISI</u>	5
B. <u>ÜRETİMİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI</u>	7
1. Tarımın Yapısı	7
2. Sanayinin Yapısı	10
II. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ	12
A. <u>KAYNAKLAR</u>	12
B. <u>HARCAMALAR</u>	13
1. Yatırım Harcamaları	13
2. Tüketim Harcamaları	14

III. ÖDEMELER DENGESİ HEDEFLERİ	15
A. İHRACAT VE YAPISI	16
B. İTHALAT VE YAPISI	18
C. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER	19
1. Turizm	19
2. İşçi Gelirleri	20
3. Diğer Görünmeyenler	20
D. SERMAYE HAREKETLERİ	21

İKİNCİ KISIM

PLANLARIN YATIRIM STRATEJİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ ÖZEL VE KAMU ARASINDAKİ DAĞILIMI	23
II. ÖZEL VE KAMU SABİT SERMAYE YATIRIMLA- RININ DAĞILIMI	24
III. YATIRIMLARDA TEKNOLOJİK TERCİH	29
A. YATIRIMLARIN TEKNOLOJİK NİTELİKLE- RİNİN BELİRLENMESİ	29
B. PLANLARIN TEKNOLOJİ POLİTİKALARI- NIN DEĞERLENDİRİLMESİ	31

ÜÇÜNCÜ KISIM

PLANLARIN EKONOMİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GİRİŞ : : : : :	35
II. DÜZEN POLİTİKASINA İLİŞKİN İLKELER	38
A. <u>GENEL İLKELER</u>	39
B. <u>ÖZEL İLKELER</u>	40
III. DÜZEN POLİTİKASINDA DEĞİŞME EĞİLİMLERİ	40-a
IV. AKIM POLİTİKASI AMAÇ VE ÖNCELİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	45
S O N U Ç	48
YARARLANILAN KAYNAKLAR	i

TABLÖLAR

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa</u>
1	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planın'da Sektörel Katma Değer Artış Hızları	5
2	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planın'da Sektörel Katma Değer Artış Hızları	6
3	Dördüncü Plan Döneminde Üretimin Sektörel Dağılımı	8
4	Beşinci Plan Döneminde Ana Sektörler İtibariyle Üretim Gelişmesi	9
5	Dördüncü Plan Döneminde Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları	25
6	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planın'da Sektörel Sabit Sermaye Yatırımları	28

KISALTIMA CETVELİ

A.G.Ü	: Az Gelişmiş Ülkeler
B.B.Y.K.P.	: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
B.İ.T.İ.A.	: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
Bkz.	: Bakınız
D.B.Y.K.P.	: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
D.P.T.	: Devlet Planlama Teşkilatı
E.İ.T.İ.A.	: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
G.S.M.H.	: Gayri Safi Milli Hasıla
G.S.Y.İ.H.	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
S.	: Sayı
s.	: Sayfa

G İ R İ Ő

Türkiye, kalkınma sorununu çözmek için 1963 yılından itibaren plan'lı döneme girmiştir. Türk ekonomisi 1970'li yılların başında belirli oranda o yıllarda uygulanan stabilizasyon önlemlerinin, belli oranda da dünya ticaret hacminde oluşan genişlemenin etkisiyle kalkınma yada gelişme yolunda kritik darboğazı oluşturan döviz kıtlığını belli bir süre için aşmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine girerken Türkiye ağır ekonomik sorunlarla ve siyasi yaşamda etkisi altına alan bunalımlarla karşı karşıya kalmıştır. Büyüme hızının düşmesi, yatırımların yavaşlaması, üretimin ve dış satımın duraklaması, dış ödemeler açığının büyümesi, fiyat artışlarının ve işsizlik oranının artışı ekonomik sorunların ne kadar ağır ve bunalımlara yol açacak boyutlara ulaştığını görüntüleyen göstergelerdir.

Benzer ekonomik sorunların bulunduğu, fakat farklı bir siyasi ortamda hazırlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye'nin sadece Beş Yıllık geleceğini

değil; aynı zamanda ekonomik yapıdaki etkileriyle uzun vadeli geleceğini etkileyecektir.

Bu çalışmamızda Dördüncü ve Beşinci Kalkınma Planlarının seçilmiş bazı yönlerini inceleyip planların; yatırım stratejilerini ve ekonomi politikalarını değerlendirip ortaya koymaya çalıştık.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda planların seçilmiş iktisadi ve dengelerdeki makro büyüklükler ele alınmıştır. İkinci kısımda, ele alınan makro büyüklüklerden hareketle planların yatırım stratejilerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü kısım da ise planların ekonomi politikaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan çalışma kısaca özetlenmiştir.

BİRİNCİ KISIM

PLANLARIN İKTİSADİ SEÇİLMİŞ

HEDEF VE DENGELERİ

I. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN GELİŞİMİ VE YAPISI

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1979-1983) Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın piyasa fiyatlarıyla yılda yüzde 8,2 oranında artarak 1978 yılında 1.140.2 milyar liradan 1983 yılında 1.693.3 milyar liraya yükselmesi hedef alınmıştır. Gayrisafi Milli Hasıla ise piyasa fiyatlarıyla yüzde 8.0 oranında artarak 1978 yılında 1.145.2 milyar liradan 1983 yılında 1.682,6 milyar liraya ulaşacaktır(1).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde (1985-1989) ise Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın piyasa fiyatlarıyla yılda ortalama yüzde 6,3 lük bir artışla 1984 yılında 12.009,4 milyar liradan 1989 yılında 16.308,9 milyar liraya ulaşması hedef alınmıştır. Gayrisafi Milli Hasılda yılda ortalama 6,3'lük bir büyüme öngörülmüştür. Buna göre, 1984 yılında 12.050,8

---

(1) Devlet Planlama Teşkilatı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 1979, s.205. Bundan sonra DB YKP olarak.

milyar TL. olan GSMH, 1989 yılında 16.348,1 milyar TL seviyesine ulaşacaktır(2).

Dördüncü plan, ağır bir ekonomik ve siyasal bunalım döneminde uygulamaya konulmuş, ekonominin bunalımdan çıkışını, kararlı bir duruma gelmesini ve ekonomik büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle Dördüncü Plan yüzde 8,2 gibi yüksek bir büyüme hızını hedef almış, ancak bir bunalım dönemi planı için oldukça yüksek olan bu hedef ancak yüzde 2 civarında gerçekleşmiştir.

Beşinci plan stratejisinde seçilen 6,3'lük büyüme hızı, planlı dönemin en düşük büyüme hızıdır. Bu oranın daha yüksek seçilmemesi, şu iki nedene bağlanmaktadır(3).

- Yüksek büyüme hızının gerektirdiği daha fazla iç tasarruf ihtiyacı, doğal olarak marjinal tasarruf eğiliminin de çok yüksek oranlarda olmasına bağlıdır. Bu ise gerçekçi görülmektedir.

---

(2) Devlet Planlama Teşkilatı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 1985, s.3. Bundan sonra BBYKP olarak

(3) Y.Bozkurt ÖZAL, " 5. Planın Hedefi ve Serbest Piyasa İçinde İstikrarlı Kalkınma", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, S.221 (Temmuz 1984), s.21.

- Yatırımların daha çok dış tasarruflara bağlanması alternatifini ise, ödemeler bilançosu açısından getireceği sorunlar dikkate alınarak, tercih edilmemiştir.

A. GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILANIN YAPISI

Dördüncü Plan döneminde amaçlanan sektörel büyüme hızları, piyasa fiyatlarıyla tarım sektöründe yılda ortalama yüzde 5,3; sanayi sektöründe yüzde 9,9; hizmetler sektöründe yüzde 8,5'tir. Ayrıca GSYİH'da sanayi sektörünün payı 1978'de 29,5 dan 1983'te yüzde 31,8'e yükseltilerek tarımın payı 1978'de yüzde 22,2 den 1983'te yüzde 14,4'e düşecektir.

Tablo:1 DÖRDÜNCÜ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI'NDA
SEKTÖREL KATMA DEĞER ARTIŞ HIZLARI
(1978 Fiyatlarıyla Milyar ₺.)

<u>Sektörler</u>	<u>1978</u> <u>GSYİH ORANI</u>	<u>1983</u> <u>GSYİH ORANI</u>	<u>YILLIK YÜZDE</u> <u>ORTALAMA ARTIŞ</u>
Tarım	22.2	19.4	5.3
Sanayi	29.5	31.8	9.9
Hizmetler	48.3	48.8	8.5
GSYİH(P.F)	100.0	100.0	8.2
Dış Alem			
Faktör Gelirleri	0.4	0.6	-
GSMH(P.F)	100.4	99.4	8.0

KAYNAK: DBYKP, s. 206

Tablo:2 BEŞİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANIN'DA
SEKTÖREL KATMA DEĞER ARTIŞ HIZLARI
(1983 Fiyatlarıyla Milyar T.)

<u>Sektörler</u>	<u>1984</u> <u>GSYİH ORANI</u>	<u>1989</u> <u>GSYİH ORANI</u>	<u>YILLIK YÜZDE</u> <u>ORTALAMA ARTIŞ</u>
Tarım	17.7	15.5	3.6
Sanayi	31.9	33.7	7.5
Hizmetler	50.4	50.8	6.5
GSYİH(P.F)	100.0	100.0	6.3
Dış Alem Faktör			
Gelirleri	0.2	0.2	-1.1
GSMH(P.F)	100.4	100.2	6.3

KAYNAK: BBYKP; s.4

Hizmetler sektörünün payı ise 1968'de yüzde 48,3 iken 1983'de yüzde 48.8 olacaktır(Tablo:1)

Beşinci Plan döneminde ise, tarım sektörü piyasa fiyatlarıyla yılda ortalama yüzde 3,6 sanayi sektörünün yüzde 7,5 hizmetlerin yüzde 6,4'lük hızla artacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmelere bağlı olarak sektörlerin GSYİH'daki payları tablo:2'de görülmektedir. Tablodan izleneceği üzere tarım sektörünün 1984 yılında GSYİH daki yüzde 17,7 olan payı 1989 yılında yüzde 15,5'e inecektir. Sanayi sektörünün ise 1984'de 31,9 olan payı 1989'da yüzde 33,7'ye yükse-

lecektir. Hizmetler sektörünün 1984 yılında GSYİH içinde yüzde 50,4 olan payı 1989 yılında yüzde 50,8 civarında kalacaktır.

Tarım kesiminin Dördüncü Planda GSYİH içinde yüzde 19,4 olarak öngörülen payı, Beşinci Plan döneminde yüzde 15,5 olarak düşünülmüştür. Buna karşılık Dördüncü Planda GSYİH da yüzde 31,8 olan sanayinin payı, Beşinci Plan döneminde yüzde 33,7 olarak öngörülmüştür. Sanayileşme sürecinin doğal bir uzantısı olarak GSYİH da sanayinin payının giderek yükseleceği, buna karşın tarımın payının ise düşeceği açıktır.

B. ÜRETİMİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI

1. Tarımın Yapısı

Dördüncü Beş yıllık plan döneminde gayri-safi tarımsal üretimin yıllık ortalama artış hızının yüzde 5,5 olması öngörülmüştür. Tarımın alt sektörlerinden bitkisel üretim, hayvancılık ve su ürünleri, ormancılık üretimlerinin sırasıyla yılda ortalama yüzde 4,9, yüzde 6,2 ve yüzde 7,4'lük hızlarla artması hedef alınmıştır(4). Bu hedeflere bağlı olarak, tarım sektörünün toplam üretim içindeki payı 1978 yılında yüzde 20,4'ten 1983 yılında yüzde 17,1'e düşecektir. Toplam tarımsal üretim içindeki bitkisel üretimin pa-

---

(4) BBYKP, s.206.

yı azalırken, hayvancılık ve ormancılık üretimlerinin payı artacaktır(Tablo 3).

TABLO : 3 — Üretimin Sektörel Dağılımı (1)

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Sektörler	Yüzde Dağılımı			Yüzde Dağılımı			Yıllık Ortalama Yüzde Artış
	1978 Üretim Değeri	Sektör İçi	Sektörler Arası	1983 Üretim Değeri	Sektör İçi	Sektörler Arası	
TARIM	382,8	100,0	20,4	501,3	100,0	17,1	5,5
Bitkisel Üretim	236,8	61,9		302,6	60,4		5,0
Hayvancılık ve Su ürünleri	130,5	34,1		176,6	35,2		6,2
Ormancılık Ürünleri	15,5	4,0		22,1	4,4		7,4
SANAYİ	775,4		41,2	1 347,9		45,9	11,7
Madencilik	36,3		(1,9)	76,4		(2,6)	16,0
İnşaat Sanayii	715,9	100,0	(38,1)	1 226,9	100,0	41,8	11,4
— Tüketim Malları	301,6	42,0		452,0	36,8		8,4
— Ara Malları	293,8	41,1		531,0	43,3		12,6
— Yatırım Malları	120,5	16,8		243,9	19,9		15,2
Enerji	23,3		(1,2)	44,6		(1,5)	13,9
HİZMETLER	721,9		38,4	1 088,1		37,0	8,6
TOPLAM GAYRİSAFİ ÜRETİM	1 880,1		100,0	2 937,3		100,0	9,3

(1) DİE'nin Ulusal Muhasebe Sistemine uygun olarak hesaplanan değerler.

KAYNAK: DBYKP, s.207.

Beşinci Plan dönemi içinde tarımsal üretim artışı için öngörülen hız yılda ortalama yüzde 3,6'dır. Tarımsal üretimin bileşenleri olarak, bitkisel üretimde yüzde 3,0 , hayvancılıkta yüzde 4,7, orman ürünlerinde yüzde 3,1 ve balıkçılıkta yüzde 7,7 yıllık artış hızları hedeflenmiştir(5). Bu hedeflere bağlı

(5) BBYKP, s. 52-53.

olarak tarım sektörünün toplam üretim içindeki payı, 1984 yılında yüzde 15,8 iken 1989 yılında yüzde 13,2 ye düşecektir(Tablo:4).

TABLO : 4 ANA SEKTÖRLER İTİBARIYLA ÜRETİM GELİŞMESİ
(1983 Fiyatlarıyla Milyar TL.)

Sektörler	1984			1989			Yıllık ortalama yüzde artış
	Üretim değeri	YÜZDE DAĞILIM		Üretim değeri	YÜZDE DAĞILIM		
		Sektör içi	Sektörler arası		Sektör içi	Sektörler arası	
I — TARIM	3428.8	100.0	15.8	4092.3	100.0	13.7	3.8
1. Bitkisel üretim	2008.4	58.6		2322.7	56.8		3.0
2. Hayvancılık	1129.2	32.9		1417.7	34.6		4.7
3. Ormancılık	245.3	7.2		285.5	7.0		3.1
4. Balıkçılık	45.7	1.3		66.4	1.6		7.7
II — SANAYİ	10399.6		47.8	14901.8		50.0	7.5
1. Madencilik	419.4		1.9	596.2		2.0	7.3
2. İmalat sanayii	9505.0	100.0	43.7	13497.2	100.0	45.3	7.3
A) Tüketim malları	4347.9	45.7		5937.5	44.0		6.4
B) Ara malları	3883.7	40.9		5532.3	41.0		7.3
C) Yatırım malları	1273.4	13.4		2027.4	15.0		9.7
3. Enerji	475.2		2.2	808.4		2.7	11.2
III — HİZMETLER	7928.6	100.0	36.4	10332.6	100.0	36.3	6.4
1. İnşaat	1066.0	13.4		1608.3	14.9		8.6
2. Ticaret	2282.2	28.8		3167.1	29.2		6.8
3. Ulaştırma - Haberleşme	1846.8	23.3		2503.1	23.2		6.3
4. Mali müesseseler	372.8	4.7		433.4	4.0		3.1
5. Konut sahipliği	589.4	7.2		792.7	7.3		6.8
6. Serbest meslek Sa.	894.3	11.3		1185.0	10.9		5.8
7. Devlet hizmetle.	897.1	11.3		1138.0	10.5		4.9
TOPLAM GAYRISAFİ ÜRETİM	21756.8		100.0	29826.7		100.0	6.5

KAYNAK: BBYKP, s.4

Her iki plan döneminde de tarım sektörü payının düşürülmesi hedef alınmıştır. Dördüncü Plan, tarım sektörünün alt kesimleri içinde en hızlı gelişmeyi ormancılık sektöründe hedeflenmiştir. Planda bu sektörün daha çok sanayi sektörü taleplerine dönük bir üretim yapısına ulaştırılmasının amaçlandığı ifade edilmiştir.

Buna karşılık Beşinci Kalkınma Planında tarım sektörünün alt kesimlerinden hayvancılığa büyük bir önem verilmiştir.

2. Sanayinin Yapısı

Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde toplam sanayi üretiminin yıllık ortalama 11,7 oranında artması hedef alınmıştır. Planın birinci önceliği verdiği alt sektör, madencilik ve enerji üretimidir. Madencilik üretiminin yılda ortalama yüzde 16, enerji üretiminde yüzde 13,9 oranında artması öngörülmektedir. Bir yandan dışsatımı arttırmak diğer yandan enerji darboğazını aşması öngörülen Dördüncü Planın bu amaçları, tümüyle hazırlandığı dönemin sorunlarını yansıtmaktadır. Ayrıca plan, imalat/sanayi'de "yapısal değişimi ve dönüşümü gerçekleştirmeyi"(6) amaçlamaktadır. Bunun için sanayi sektörü içinde ara ve yatırım malları üretim artış hızlarının, tüketim malları üretim artış hızından daha yüksek olması öngörülmüştür. Buna bağlı olarak imalat sanayi içinde tüketim mallarının payı, 1978 yılında yüzde 42.0 dan 1983 yılında yüzde 36,8'e düşerken, ara ve yatırım mallarının top-

---

(6) DBYKP, s.206.

lam payı 1978'de yüzde 57,9 dan 1983'de yüzde 63,2 ye
yüksелеcektir(Tablo:3).

Beşinci Planda sanayinin alt sektörlerinden sanayi üretiminin yılda ortalama yüzde 7,5 oranında artması hedef alınmıştır. Buna karşı madencilik sektörü üretiminin yılda ortalama yüzde 7,3, enerji üretiminin ise yüzde 11,2 oranında artması öngörülmüştür. Bu plan döneminde imalat sanayi içinde tüketim mallarının payı 1984 yılında yüzde 45,7 iken bu oran 1989 yılında yüzde 44,0'a düşecek buna karşılık ara ve yatırım malları yüzde 54,3 ten 1989 yılında yüzde 56,0'a çıkacaktır(Tablo:4). Böylece sanayi sektörünün toplam üretim içindeki payı 1984'te yüzde 47,8'den 1989'da yüzde 50'ye yükselinecektir(7).

Dördüncü Planda vurgulanan "dışa bağımlılığı azaltan bir sınıai üretim yapısının oluşturulması" yada sınıai üretiminde bir "yapısal dönüşümün sağlanması" amacının, bu planın bilinen nedenlerle uygulanamaması yüzünden bir değerlendirmeye sokulması mümkün değildir.

Beşinci planın uygulama dönemi henüz bitmediği için bu planın bu tercihlerinin ne derece gerçek-

---

(7) BBYKP, s.3.

leşip gerçekleşmediğini de belirtmek mümkün değildir.

II. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

A. KAYNAKLAR

Toplam kaynaklar piyasa fiyatlarıyla GSMH ve dış tasarruflardan oluşmaktadır. DBYKp da, 1978 yılında 40,0 milyar düzeyinde olan dış tasarrufların 1983 yılında 33,7 milyar düzeyinde belirleneceği hesaplanmıştır. Piyasa fiyatlarıyla GSMH ise yılda ortalama yüzde 80 artarak 1978 yılında 1.145,2 milyar iken 1983 yılında 1.682,6 milyar lira olacaktır. Böylece 1978 yılında 1.185,2 milyar lira olan toplam kaynaklar 1983 yılında 1.716,3 milyar liraya ulaşacaktır(8).

Gayrisafi Milli Hasıllanan 1983 yılı fiyatlarla Beşinci plan döneminde yılda ortalama yüzde 6,3 oranında artacak 1984 yılındaki 12,050,8 milyar liralık seviyeden, 1989 yılında 16,348,1 milyar liraya yükselecektir. 1984 yılında 280,0 milyar lira olan dış kaynakların ise 1989 yılında 226,5 milyar lira seviyesine düşürülmesi hedef alınmıştır(9).

---

(8) DBYKP, s.208.

(9) BBYKP, s.5.

B. HARCAMALAR

1. Yatırım Harcamaları

Dördüncü Beş Yıllık Planda öngörülen hedeflere ulaşabilmek için 1978 yılında 228,1 milyar lira olan toplam yatırımların yılda yüzde 12,5 dolayında artarak 1983 yılında 410,5 milyar lira düzeyine çıkması gerekmektedir. Öngörülen yatırımlar gerçekleştiğinde toplam yatırımların GSMH içindeki payı 1978'de yüzde 19.9 iken 1983'de yüzde 24,4'e yükselecektir(10).

Beşinci Planda, 1984 yılında 2,373,2 milyar lira olan toplam yatırımların yılda ortalama yüzde 8,5 civarında artarak 1989 yılında 3,575,3 milyar lira seviyesine çıkması öngörülmüştür. Bu plan döneminde gerçekleştirilecek toplam 15,123,7 milyarlık yatırımın 14,412,9 milyar lirası sabit sermaye yatırımı, 710,8 milyar lirası ise stok artışlarından meydana gelecektir. Bu plan döneminde özel sektör yatırımlarının 10,9 , kamu sektörü yatırımlarının ise yüzde 6,8 oranında artması hedeflenmiştir(11).

---

(10) DDYKP, s.208.

(11) BBYKP, s.5.

Hızlı büyüme için gerekli yatırımların büyük ölçüde kamu kesimince sağlanmasını amaçlayan Dördüncü Planın aksine, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının öngördüğü büyüme hızı için gerekli yatırımların ağırlıklı olarak özel sektörce yapılması amaçlanmıştır.

2. Tüketim Harcamaları

1978'de GSMH'nin yüzde 83,6 sını oluşturan toplam tüketim artışlarının Dördüncü Planın son yılında yüzde 77,6 ya düşürülmesi hedef alınmıştır. Plan hedefinin gerçekleşmesi içinde kamu tüketimi yıllık ortalama artış hızının yüzde 9,5 özel tüketim artış hızının ise yüzde 5,7 dolayında tutulması hedeflenmiştir. Böylece toplam tüketimin yılda ortalama yüzde 6,4 dolayında artması beklenmektedir(12).

Toplam tüketim harcamaları; 1984'te GSMH'nin yüzde 82,6'sını oluştururken, bu harcamaların payının 1989 yılında yüzde 79,5'e düşürülmesi Beşinci Plan döneminde amaçlanmıştır. Bu plan döneminde özel tüketim harcamaları yılda ortalama yüzde 5,5 artarken kamu tüketim harcamaları ise yüzde 5,3 artacaktır(13).

---

(12) DBYKP, s.13.

(13) BBYKP, s.5.

Dördüncü planının aksine, Beşinci Planda kamu harcamalarında meydana getirilen azalışla kamu kesiminin daraltılması amaçlanmıştır. Dolayısıyla Beşinci Plan döneminde özel kesim harcamalarının Dördüncü Plan dan farklı olarak daha yüksek seviyede oluşacaktır.

III. ÖDEMELER DENGESİ HEDEFLERİ

Ödemeler dengesi hedefleri ile ilgili olarak Dördüncü planda şu ilkelere yer verilmiştir(14).

- Dış ekonomik ilişkilerin çok yönlü olarak geliştirilmesi
- İhracat, turizm ve görünmeyen işlemlerden sağlanan döviz gelirlerinin arttırılması ve ihracatın çeşitlendirilmesi
- Sınaileşme çabalarının uygun nitelik ve nicelikte ithal gereksinmelerinin karşılanması
- Sağlıklı ve uygun koşullarda bir borçlanma politikasının uygulanması

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen bu hedeflere karşılık, Beşinci planda ekonominin gelişmesini artan oranda kendi gücüyle sürdürebilir bir yapıya kavuşturulmasının hedef olarak seçildiği

---

(14) DBYKP, s.242.

planda yer alan şu ilkelere anlaşılmaktadır(15).

- Üretim yapısının ekonominin ulaştığı gelişme seviyesi ve imkanları ile orantılı bir ihracat miktarını gerçekleştirecek şekilde değiştirilmesi öngörülmektedir.
- Tedricen artan gelişme hızının yarattığı ilave ithal ihtiyacı ile daha liberal bir politikanın gerektirdiği ithalatın dar boğaz yaratmaması, ihracatın ve diğer döviz kazandırıcı işlemlerin geliştirilmesi yoluyla mümkün olabilecektir.
- Plan döneminde dış ticaret açığının ve cari işlemler açığının tamamının kapatılması öngörülmektedir. Gelişen bir ekonomi olarak bu hedefin daha sonraki plan dönemlerine ertelenmesi zorunludur. Ancak Beşinci Plan döneminin sonunda dış ticaret açığının artış hızında bir yavaşlama olacaktır.

A. İHRACAT VE YAPISI

Dördüncü Plan'da ihracatın mutlak olarak arttırılması ile beraber, yapısının sınaî ürünler, özellikle ara ve yatırım malları lehinde değiştirilmesi öngörülmüştür. Bu plan döneminde ihracatta yılda ortalama yüzde 18,6 oranında bir artış amaçlanmıştır.

---

(15) BBYKP, s.13.

tır. İmalat Sanayi ihracatı içinde, sanayi ürünleri ihracatına önemli katkıların dokuma ve giyim, kimya, petrol ürünleri, madeni eşya, çimento ve çimentodan gereçler sektörlerinden olması öngörülmüştür(16).

Ayrıca bu plan döneminde tarım sektörünün toplam ihracat içindeki payı 1978 yılında yüzde 64,0 iken 1983 de yüzde 36,7ye düşmesi öngörülmektedir. Bu dönemde tarım ürünleri ihracatı yılda ortalama yüzde 6,1 oranında artacaktır.

Bu plan döneminde ihracatın yılda ortalama yüzde 10,6 oranında artması öngörülmüştür. Cari dolar fiyatlarıyla ise ortalama yüzde 15,7 oranında artacak olan ihracat 1984 yılında 7.000 milyon dolardan 1989 yılında 14.495 milyon dolara ulaşacaktır. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 9,1 oranında artması beklenen tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payının 1984'teki yüzde 15,4 düzeyinde 1989 da 14,4'e düşeceği, tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payının da 1984'te yüzde 24,7'den 1989'da yüzde 22,6'ya erileyeceği tahmin edilmektedir(17).

---

(16) DBYKP, s.244.

(17) BBYKP, s.15.

Böylece ihracatta planlanan artışın büyük bir kısmının imalat sanayinden kaynaklanacağı düşünülmektedir.

B. İTHALAT VE YAPISI

1978 yılında yaklaşık 4500 milyon dolar olarak gerçekleşeceği tahmin edilen ithalatın yılda ortalama yüzde 10,5 oranında artarak 1983 yılında 7.400 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

Dördüncü plan döneminde; tüketim malları ithalatının yüzde 6,9, ara mallarının yüzde 9,1, yatırım mallarının ise yüzde 15,4'lük bir artış hızı hedeflenmiştir. Artış hızının yatırım mallarında yüksek olmasına karşın, ara malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı oldukça büyüktür(18). Bu noktanın ekonominin tümü açısından önemi, bu dönemde imalat sanayinin dışa bağımlı yapısını sürdüreceği ve döviz darboğazları karşısında sanayinin de dar boğazlara girmesinin kaçınılmaz olacağıdır. Nitekim bu durum planda da belirtilmiş ve 1978'de döviz darboğazı nedeniyle ithalatın büyük bir bölümünün ara mallarına ayrılması zorunludur. denmiştir.

---

(18) DBYKP, s.246.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında toplam ithalatın ortalama yüzde 8,2 oranında artması hedeflenmiştir.

1983 fiyatlarıyla 1984'te 9,750 milyon dolar olan toplam ithalat, plan dönemi sonunda 14,472 milyon dolara yükselecektir. Cari dolar fiyatlarıyla ithalat ortalama olarak yüzde 13,4 oranında artarak 1989 yılında 18.290 milyon dolara ulaşacaktır(19). Bu plan döneminde yatırım malları ithalatının ortalama yüzde 11,1 oranında ara malları ithalatının ise yüzde 4,6 oranında artması öngörülmüştür.

C. GÖRÜNMEYEN İŞLEMLER

1. Turizm

Dördüncü Beş Yıllık plan döneminde turizm'in bir gelir kaynağı olma niteliğine kavuşturulması amaçlanmıştır. Turizm'den 1978 yılında 65,0 milyon dolarlık gelir sağlanacağı bu gelirin 1983 yılında 468 milyon dolara yükseleceği hesaplanmıştır(Tablo:5).

Beşinci Plan döneminde ise Turizm gelirlerinin 1984 te 310 milyon dolardan 1989'da 540 milyon dolara yükselmesi hedef alınmıştır.

2. İşçi Gelirleri

İşçi gelidlerinin Dördüncü Plan döneminde 915 milyon dolardan 1.200 milyon dolara yükseleceği tahmin edilmiştir.

Buna karşılık Beşinci Plan döneminde işçi dövizlerinin yılda ortalama yüzde 3,6'lık bir artış hızı göstermesi beklenmektedir. 1984 yılında 1.620 milyon dolar olarak tahmin edilen işçi gelirleri 1989 yılında 1.930 milyon dolara ulaşacaktır.

3. Diğer Görünmeyenler

Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde Kâr transferleri, transit taşımacılığı ve mavlun gelirlerindeki artışın etkisiyle "diğer görünmeyenlerin" döviz gelirine olan katkısının hızla yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler sonucu 1978 yılında 600 milyon dolar fazla vereceği tahmin edilen görünmeyen kalemler dengesinin 1983 yılında 650 milyon dolar fazla vermesi beklenmektedir(20).

Beşinci plan'da yurt dışındaki Türk müteşebbis kârlarının transferlerinin etkisiyle, 1984 yılında 35 milyon dolar elacağı tahmin edilen yurt dışına net

---

(20) DBYKP, s.247.

kâr transferinin 1989 yılında 26 milyon dolara düşmesi beklenmektedir. Ayrıca uluslararası ticaretteki gelişmelere paralel olarak transit taşımacılığı gelirleri ile liman hizmetleri gelirlerinde beklenen artışlar sonunda 1984 yılında 1.005 milyon dolar olarak tahmin edilen "diğer görünmeyenler" net geliri 1989 yılında 1.543 milyon dolara yükselecektir(21).

Dördüncü Planda cari işlemler açığı 1979'da 1.585 milyon dolar düzeyinden, 1983'te 1.350 milyon dolara düşecektir.

Beşinci Plan döneminde ise, 1984 yılında 1.250 milyon dolar olarak gerçekleşmesi beklenen cari işlemler açığı, 1989 yılında 1.383 milyon dolara yükselecektir.

D. SERMAYE HAREKETLERİ

Türkiyenin Dördüncü Plan döneminde toplam 15,2 milyar dolar düzeyindeki dış kaynak gereksinimi olacağı tahmin edilmektedir. Bu kaynağın yaklaşık 7,0 milyar doları plan dönemi içinde vadesi gelecek olan dış borç anapara taksitlerini ödemede kullanılacak, 8.0 milyar doları cari işlemler açığını kar-

---

(21) BBYKP, s.19.

şılayacak, 0,2 milyar doları ise rezerv artışı için gerekecektir.

Beşinci Plan dönemi boyunca toplam 16,270 milyon dolarlık dış kaynağa ihtiyaç duyulacaktır. Ayrıca yabancı sermaye girişinin önemli ölçüde artacağı ve plan dönemi boyunca toplam 1,235 milyon dolarlık sermaye girişi olacağı tahmin edilmektedir(23).

---

(22) DBYKP, s.247.

(DBYKP, s.20.

İKİNCİ KISIM

PLANLARIN YATIRIM STRATEJİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ ÖZEL VE KAMU ARASINDAKİ DAĞILIMI

Dördüncü Plan döneminde gerçekleştirilecek sabit sermaye yatırımlarının toplamı 1.575,8 milyar liradır. Bu büyüklüğün 898,3 milyar lirasının kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır(24). Dördüncü Plan kamu kesiminin, kaynak gereksinimi fazla olan imalat sanayi, enerji ve alt yapı yatırımlarına öncelik vermesini öngörmüştür. Bu nedenle plan döneminde toplam sabit sermaye yatırımları içinde kamu kesiminin payı yüzde 57,0 dolayında olacaktır. Özel kesim tarafından gerçekleştirilmesi beklenen yatırım büyüklüğü ise 677,5 milyar liradır. Plan dönemi boyunca özel kesim sabit sermaye yatırımları 108,0 milyar liradan 163,0 milyar liraya, kamu kesimi yatırımları ise 117,0 milyar liradan 223,8 milyar liraya yükselecektir. Artış hızınının 1978 yılında 225,0 milyar lira olarak gerçekleşmesi bekle-

---

(24) DBYKP, s.212.

nen sabit sermaye yatırımları 1983 yılında 386,8 milyar liraya ulaşması öngörülmektedir.

Beşinci plan döneminde 14.412,9 milyar liralık sabit sermaye yatırımının 6.134,7 milyar lirası özel kesim, 8.278,2 milyar lirası ise kamu kesimi tarafından gerçekleştirilecektir. Sabit sermaye yatırımları içinde özel kesimin 1984 yılında yüzde 39,9 olan payının 1989 yılında yüzde 44,5 seviyesine yükseltilmesi hedef alınmıştır(25).

II. ÖZEL VE KAMU SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Toplam yatırımların büyüklüğü ekonominin bir bütün olarak büyümesinde belirleyici rol oynar. Bununla birlikte, uzun dönemde gelişmenin niteliği ve büyümenin sürekliliği açısından yatırımların mutlak büyüklüğünden çok bunların hangi alt sektörlerle yapıldığı önem kazanır.

Dördüncü plan döneminde yatırımların sektörel dağılımı tablo:5 'da görülmektedir. Tabloyu incelediğimizde toplam 1.575,8 milyarlık sabit sermaye yatırımının 898,3 milyar lirası kamu 677,5 milyar li-

---

(25) BBYKP, s.5.

Tablo:5 DÖRDÜNCÜ PLÂN DÖNEMİ SEKTÖREL SABİT
SERMAYE YATIRIMLARI
(1978 Fiyatlarıyla, Milyar T.)

<u>Sektörler</u>	<u>Kamu</u>	<u>Özel</u>	<u>Toplam</u>	<u>Pay</u>
Tarım	93.4	98.2	191.6	12.2
Madencilik	87.0	9.3	96.3	6.1.
İmalat	199.4	232.9	432.3	27.4
Enerji	164.8	2.0	166.8	10.6
Ulaştırma	171.3	85.5	256.8	16.3
Turizm	8.8	9.5	18.3	1.2
Konut	15.0	214.9	229.9	14.6
Eğitim	74.0	1.6	75.6	4.8
Sağlık	20.6	0.9	21.5	1.4
Diğer hizmetl.	64.0	22.7	86.7	5.5
<u>TOPLAM</u>	<u>898.3</u>	<u>677.5</u>	<u>1575.8</u>	<u>100.0</u>

KAYNAK: DBYKP, s.215

rası ise özel kesim tarafından gerçekleştirileceği görülmektedir. Toplam imalat sanayi yatırımları içinde özel yatırımların payı, 53,87; kamunun payı, 46,13; enerji sektörü yatırımlarında özel kesimin payı 1,20; kamu kesiminin payı 98,80; ulaştırma sektöründe özel kesimin payı 33,29; kamunun payı 66,71; Tarım sektöründe, özel yatırımların payı 51,25; kamu yatırımlarının payı, 48,75 ve diğer hizmetler kiseminde, özel sektörün payı, 57,78; kamu kesiminin payı, 42,22 olacaktır.

Plana göre bu dönemde kamu kesimince gerçekleştirilecek büyük yatırım artışları ulaştırma ve enerji sektörlerinde olacaktır. Bunun gerekçesini Beşinci Plan şöyle açıklamaktadır. "Ekonominin karşılaştığı enerji darboğazının aşılması ve birinci enerji kaynakları ile sınıai hammaddeler arzının artırılması gereği, madencilik ve enerji sektörlerinde büyük bir yatırım hamlesini zorunlu kılmaktadır(26).

---

(26) DBYKP, s.212.

Beşinci Plan döneminde yatırımların sektörel dağılımı tablo 6-'da görülmektedir. Sektörlerin toplam içindeki payların imalat sektöründe yüzde 20,92; ulaştırma sektöründe yüzde 18,57; konut sektöründe 15,20; enerji sektöründe 14,89; ve tarım sektöründe 11,37'dir.

Sektörler itibarıyla kamu ve özel kesim ağırlıklarını ele alarsak; toplam imalat sektörü içinde kamu kesiminin payı 42,74; özel kesimin payı 57,26; enerji sektöründe kamu kesiminin payı 97,65; özel kesimin payı, 2,35; ulaştırma sektöründe kamu kesimi payı, 61,09; özel kesimin payı, 38,91, tarım sektöründe, kamu kesiminin payı 48,75; özel kesimin payı, 51,25 ve diğer hizmetler sektöründe, kamu kesiminin payı, 49,84; özel kesimin payı 50,16'dır.

Her iki plan dönemi için sektörel sabit sermaye yatırımlarının dağılımı incelendiğinde, enerji ve ulaştırma sektörlerinin önemini koruduğu, imalat sektöründe, Dördüncü Plana göre, Beşinci planda nispi bir gerilemenin söz konusu olduğu görülmektedir. Buna karşılık tarım kesiminde önemli bir değişme gözle çarpmamaktadır.

Tablo: 6 BBYKP.DA SEKTÖREL SABİT SERMAYE
YATIRIMLARI

(1983 Fiyatlarıyla, milyar ₺.)

<u>Sektörler</u>	<u>Kamu</u>	<u>Özel</u>	<u>Toplam</u>	<u>Yüzde Payı</u>
Tarım	799,0	840,1	639,1	11,37
Madencilik	771,1	71,3	882,2	6,12
İmalat	1.288,9	1.726,8	3.015,7	20,92
Enerji	2.094,8	50,5	2.145,3	14,84
Ulaştırma	1.635,4	1.041,8	2.677,2	18,57
Turizm	69,1	54,5	123,6	0,86
Konut	156,4	2.034,0	2,190,4	15,20
Eğitim	326,5	13,2	339,7	2,36
Sağlık	130,6	13,7	144,3	1,00
D.Hizmetler	966,4	288,8	1.255,2	8,71
TOPLAM	8.278,2	6.134,7	14.412,9	100,00

KAYNAK: BBYKP, s.10.

III. YATIRIMLARDA TEKNOLOJİK TERCİH

A. YATIRIMLARIN TEKNOLOJİK NİTELİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Ekonomik kalkınma ve büyüme literatüründe teknolojiye verilen yer ve önem son yıllarda büyük bir gelişme göstermiştir.

II. Dünya savaşından sonra, çok çeşitli alanlarda süratli bir teknolojik ilerlemenin ortaya çıkışı, az gelişmişliğin temel nedenleri arasında "teknolojik değişim"nin sokulmasına yol açmıştır(27). Az gelişmişlikten kurtulma savaşında "teknolojik değişimler" önemli bir rol oynadığı genellikle kabul edilmektedir.

Teknoloji terimi çok çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. En basit tarifine göre teknoloji, üretilen mallardan ibarettir. Bir başka tarife görede teknoloji; "Sosyo teknik" açıdan değerlendirilir ve üretilen mallar, üretimde kullanılan makina ve emek yanında, toplumun sosyal, kültürel ve psikolojik varlığında kapsar(28).

---

(27) Vural SAVAŞ, Kalkınma Ekonomisi, İstanbul, 1974, s.159.

(28) Bkz.: SAVAŞ, s.160.

Az gelişmiş ülkelerin sanayileşme çabaları genel olarak teknoloji transferi yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Kalkınma çabasında olan az gelişmiş ülkelerde sanayileşme yapısal değişimi sağlamayı amaçlamaktadır.

Dördüncü Plan sanayide yapısal bir değişimi ve dönüşümü gerçekleştirme amacına yönelik olarak imalat sanayi içinde ara ve yatırım malları üreten sanayilerin gelişmesine öncelik tanımıştır(29). Bunun yatırımların sektörel dağılımında ağırlık taşıyan alt sektörler dikkate alındığında (ulaştırma, enerji, ara ve yatırım malları sektörü), daha çok sermaye yoğun üretim tekniklerine uygun yatırım projelerinin devreye sokulacağı anlamına geldiği söylenebilir.

Çünkü BBYKP'nı, planlı dönemde özellikle kendini gösteren dengesiz sanayileşmenin olumsuz sonuçlarını gidermeyi bir amaç olarak kabul etmiştir. Bu olumsuz sonuçlar ancak ara ve yatırım malları sanayilerin kurulup geliştirilmesiyle ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla bu tür sanayilerin kurulması aşamasında sermaye-yoğun tekniklerin kullanılması gerektir.

---

(29) DBYKP, s.206.

Beşinci Beş Yıllık planda benimsenen "ihracata dönük sanayileşme" politikasına bağlı olarak bu plan döneminde dış rekabete açık olan sektörlerde, emek-yoğun teknolojiler tercih edilirken, enerji, ulaştırma gibi sektörlerde ileri teknoloji gerektiren yatırımlar da, sermaye-yoğun tekniklerin kullanılması gerekecektir.

B. PLANLARIN TEKNOLOJİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası teknoloji transferlerinin AGÜ'deki etkilerinin eleştirisi literatürdeki "uygun teknoloji" tartışmalarının kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu tartışmalar bir yandan ithal edilen teknolojilerin yerel koşullara uyarlanması durumu; diğer yandan da uluslararası teknoloji piyasasının yapısal niteliğine bağlı olarak teknoloji ithal eden AGÜ'lerin kullandığı maliyetlerin tümünü içermektedir. Uygun teknoloji tartışmalarının birinci yönüne ağırlık verildiğinde AGÜ'lerin sanayileşme sürecinde karşılaştıkları sorunların en önemli nedeninin, transfer edilen teknolojilerin bu ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarına uygun olmamasından kaynaklandığı görülmektedir.

Ancak transfer edilen teknolojilerin AGÜ'lerin gereksinmelerine ve kaynak yapılarına uygun olmasında teknoloji seçiminde rol oynayan karar birimlerinin konuya yaklaşımlarında önemlidir.

Ülkelerin teknoloji politikasını saptayabilmek için, öncelikle kalkınma politikası içinde teknolojinin yerini ve daha sonra da uygulamada makro politikaların teknoloji seçimini nasıl yönlendirdiğini belirlemek gerekir.

Beş Yıllık Kalkınma Planlarından hareketle kalkınma politikasını, iki noktada genelleştirmek mümkündür. Sanayileşmek ve istihdam sorununa çözüm bulmak. Bu politika doğrultusunda benimsenen teknoloji politikası da, dış rekabete açık olan sektörlerde sermaye yoğun teknolojiye dış rekabete açık olmayan sektörlerde ise istihdam konusu ön planda düşünülerek emek-yoğun teknolojiye ağırlık veren ikili bir görünüme sahiptir(30).

Ancak ekonomik gelişmesini tamamlayamamış, gerekli alt yapıyı henüz sağlayamamış, imalat sanayinde sektörler arası mal akışlarını düzenli bir şekilde kuramamış bir ekonomide, sermaye-yoğun yatırımların

---

(30) Sevgin AKIŞ, "Türkiye'de Karar Birimlerinin Teknoloji Konusuna Yaklaşımları", İktisat Dergisi, S.246, (Mayıs, 1985), s.4.

mutlaka dış rekabete açık, emek yoğun tekniklerin ise dış rekabete kapalı alanlarda yapılacağını, bu açıdan bakıldığında Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında olduğu gibi, örneğin, enerji ve ulaştırma gibi dış ticaret konusu olmayan alanlarda sermaye-yoğun yatırımların yapılacağını, buna karşın Dördüncü ve özellikle Beşinci Kalkınma Planlarının ihracat potansiyeli gördüğü tarımsal alanlarda genellikle sermaye-yoğun değil emek yoğun tekniklerin tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Dördüncü Planda sanayi'nin kendi teknolojisini üretebilmesi amaçlanmıştır(31). Bu konudaki temel politika planda şöyle özetlenmiştir. "... teknoloji politikası sanayi, istihdam ve yatırım politikalarıyla bir bütün olarak ele alınacak, bazı sanayi sektörlerine giderek kendi teknolojisini üreten ve geliştiren bir kimlik kazandırılacaktır".

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planının da ise teknoloji politikası ile istihdam sorunu birlikte ele alınarak planda, "Gerçekci faktör fiyat politikası ile daha emek yoğun teknolojilerin kullanımına yönelmesi"(32) öngörülmüştür.

---

(31) DBYKP, s.235.

(32) BBYKP, s.128.

Türkiyenin ihracatının büyük bir kısmını tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Tarımsal üretimse daha çok emek yoğun tekniklerle yapılmaktadır. Türkiyenin tarım sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüğünün devam ettirilebilmesi tarımsal üretimin artırılması ile mümkün olacaktır buda daha çok tarımsal üretimin verimliliği ile ilgilidir dolayısıyla seçilen teknoloji başta tarımsal verimliliği arttırmalı, buna bağlı olarakta sınaî üretiminin itici gücü olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

PLANLARIN EKONOMİ POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

I. GİRİŞ

Bilindiği gibi ekonomi politikasının temel işlevi belirli iktisadi amaçları tanımlamak, bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılacak araçları seçmektir. Başka bir deyişle ekonomi politikası kavramı belli bir ekonomik amaca nasıl ulaşılacağı sorunu ile ilgilidir.

Ekonomi politikası amaçlarının önceliklerini belirleyen üç ana unsurdan söz edilebilir. Bunlar; sosyo-politik değerler, ekonomik çıkar grupları ve mevcut ekonomik durumun belirlenen amaçlara uyması(33).

Mevcut bir toplumun sosyo-politik düşünce ve davranışlarında belirleyici olan serbestçe karar verme, güvenlik, ilerleme ve adalet gibi sosyo-politik değerler ekonomi politikası ile ilke ve amaçlarının

---

(33) Ergül HAN, Ekonomi Politikası Teorisinin Temelleri, (Ders Notları), Eskişehir, 1983, s.97.

saptanması ve bu saptanan amaçların önceliklendirilmesinde çok büyük öneme sahiptirler. Sosyo-politik düşünve ve davranışlarda ilerleme ve istikrarlı bir serbesti değerleri egemen olduğu sürece, genellikle büyüme ve para değeri istikrarı amaçları, hakça gelir dağılımı ve tam istihdam amaçlarından daha öncelikli olacaktır. Başka bir durumda; yani güvenlik ve adaletle ilgili değerlerin egemen olduğu durumda ise, tam istihdam ve hakça gelir dağılımı amaçlarının daha öncelikli olacağı söylenebilir.

Uygulamada belirlenen amaç önceliklerini ortaya koyabilmek için her dönemde mevcut ve belirleyici olan ekonomik çıkar grupları temel alınabilir. Bundan hareketle girişimciler, işçiler ve memurların oluşturdıkları üç çıkar grubu ile örneğin en önemli amaçlardan büyüme, para değeri istikrarı ve hakça gelir dağılımı amaçları arasındaki öncelik sıralamasının nasıl olduğunu şöylece gösterebiliriz.

Girişimciler açısından sırasıyla; Büyüme, para değeri istikrarı, hakça gelir dağılımı.

İşçiler açısından; hakça gelir dağılımı, büyüme, para değeri istikrarı.

Son olarak memurlar açısından ise; para değeri istikrarı, hakça gelir dağılımı, büyüme.

Görüldüğü gibi her grub kendi ekonomik çıkarlarının gereği olarak değişik amaçları öncelemektedir. Bu, doğal olarak uygulanan ekonomi politikasının amaç önceliklerinin belirlenmesinde etkili olabilecektir. Mevcut sosyal, siyasal ve ekonomik düzen çerçevesinde bu grupların etkinlikleri kendisini hissettirebileceklerdir.

Amaç önceliklerinin belirlenmesinde bir başka önemli etken'de mevcut ekonomik durumdur. Mevcut ekonomik durum formüle edilmiş amaç ve ilkelerden önemli derecede sapma gösteriyorsa bu unsur öncelik belirlenmesinde daha egemen duruma gelir. Başka bir deyişle belirlenen bu amaç ne kadar az düzeyde gerçekleşirse, o kadar öncelik kazanır. Örneğin 1929-1932 dönemindeki yoğun işsizlik tam istihdam amacına öncelik vermiştir. İkinci dünya savaşından sonraki yüksek enflasyon, para değeri istikrarı amacını ivedi duruma getirmiştir. Türkiye'de 1980 öncesikazanılan yüksek oranlı enflasyon, 1980'den itibaren para değeri istikrarının öncelikli bir amaç durumuna getirilmesine neden olmuştur.

Ele aldığımız kalkınma planlarının izledikleri ekonomi politikası amaçlarının irdelenebilmesi için yukarıda yapılan kısa açıklamalardan sonra, yine özellikle planların gerek ekonomik düzenle, gerekse

ekonomik büyüklüklerin gelişmesiyle ilgili eğilimlerin saptanmasında kullanacağımız bazı kavramlarada kısaca değinmekte yarar vardır. Bunlar aşağıda ele alınmıştır.

II. EKONOMİK DÜZEN POLİTİKASINA İLİŞKİN İLKELER

Ekonomik düzen politikasından, ekonomik yaşam ve sistemin, temel ilke ve kurallarının oluşturulup geliştirilmesi anlaşılmaktadır. Bu yolla ekonomik uğraş ve ekonomik sürecin içinde olduğu ortam ve sistem belli anlam, davranış ve çabalarla etkilenmektedir. Ekonomik süreç ve uğraşın içinde olduğu sosyal, hukuki ve ekonomik ilke ve normların oluşturulup geliştirilmesi ekonomik düzen politikasının kapsamına girer(34).

Burada kullanılan ilkeler deyiminden ise ekonomik düzeni biçimlendiren kuralları anlıyoruz. Buna göre ilkelerin, düzen politikasına ilişkin ve kalitatif olmaları temel özelliğidir. İlkeleri, genel düzen politikası ilkeleri ve özel düzen politikası ilkeleri diye ikiye ayırabiliriz.

---

(34) Hüsnü ERKAN, Ekonomi Politikasının Temelleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1984.

A. GENEL İLKELER

Genel ekonomik düzenle ilgili ilkelerdir. Bu ilkeler genelde iki işlevi yerine getirirler. Birinci olarak; ekonomik birimlerin davranışlarını belirleyen ekonomik planların kim tarafından yapılacağını ve dolayısıyla koordinasyonun nasıl yerine getireceğini açıklar, ikinci olarak ise devlet ile öbür ekonomik birimler arasındaki ilişkilerin nasıl kurulacağını gösterir.

Piyasa Ekonomisi Koordinasyon İlkesi: Her bireysel ekonomi (işletme, tüketici) kendi planını bağımsız olarak hazırlar ve piyasada geçerli uyumları sağlar. Fiyatlar ve gelirler piyasalarda oluşur.

Merkezden Yönetilen Ekonomi Koordinasyon İlkesi: Bu koordinasyon ilkesinde merkezi bir kurum üretim ve tüketime ilişkin genel bir ekonomik plan hazırlar ve bu plan dahilinde bireysel ekonomik hedefleri belirler. Bireysel ekonomilerin yönetimi, planlama fonksiyonunu değil, sadece uygulama fonksiyonudur. Bu nedenle fiyatlar ve gelir piyasalarında değil, merkez tarafından belirlenecektir.

Öte yandan piyasaya ekonomisi ile merkezden yönetilen ekonomilere özgü bazı unsurların karması görünümünde olan "karma ekonomi" düzeninde Türk ekonomisinin böyle bir nitelik taşıması nedeniyle kısaca değinmemiz gerekecektir. Nitekim bireysel ekonomik davranış özgürlüğü ile devletin ekonomide önemli ölçüde etkinliklerinin bir arada bulunması söz konusu olduğundan böyle bir ekonomik düzene "karma ekonomi" düzeni diyebiliriz. Böyle bir ortamda bir yandan piyasaya ekonomisi koşulları koordinasyon fonksiyonunu yerine getirirken öte yandan da devletin belirli amaçlarla gerek ekonomiyi yönlendirme gerekse bizzat ekonomik girişimlerde bulunması söz konusudur. Türk ekonomisinde öteden beri işleyişinde böyle bir karma yapının bulunduğu bilinmektedir.

B- ÖZEL İLKELER

Para, mülkiyet ilişkileri, rekabet düzeni, ücret oluşumu gibi ekonominin kesif alanlarını düzenler.

Mülkiyet ilişkileri konusunda özel mülkiyet, "anahtar ekonomik alanların" devletleştirilmesi ve üretim araçlarının toplulaştırılması gibi ilkeler önem taşırlar.

Piyasa düzeni ile ilgili olarak piyasaya giriş koşulları ve rekabet türünü ortaya koyan ilkeler incelenebilir.

III. EKONOMİK DÜZEN POLİTİKASINDA DEĞİŞME EĞİLİMLERİ

Kalkınma planlarının önceki kısımlarda belirtilen nitelikleri, tercihleri ve önceliklerine ve yukarıdaki açıklamaları dikkate alarak ne gibi değişme eğilimlerinin bulunduğunu ele alacağız. Bir ekonomik düzenin niteliğini belirlemek için mevcut genel ve özel ilkelerin bu ekonomide nasıl işlediğini görmemiz gerekir.

Dördüncü plan önceki kalkınma planlarının izlemiş olduğu ekonomik düzen politikasından büyük ölçüde sapma göstermemektedir. Kamu kesimi açısından emredici nitelik taşıyan bu plan da, özellikle kamu kesimi üretimi, genel fiyat oluşumu ve gelir bölüşümünü devlet kontrolünde tutmayı amaçlamıştır. Fiyatlar ve gelirler tümüyle piyasada değil daha çok belli sosyal ve ekonomik amaçlar gözetilerek oluşturulmaya çalışılacaktır. Tüketicilerin ekonomik konulardaki kararlarının doğrudan değil, dolaylı bir biçimde piyasa koşulları etkilenecek yönlendirilmesine devam edilmiştir. İşletme planlarının aksine tüketici planları büyük ölçüde serbest bir ortam içinde uygulama olanağına sahip olmuştur.

Dördüncü plandaki hedeflere ve stratejilere bakılarak kamu kesimi ağırlıklı bir karma ekonomik sistemin uygulanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz. Burada devlet ilke olarak plan içeriklerinin belirlenmesini, özel ekonomilere (işletme-tüketici) bırakmış, plan verilerini değiştirerek işletme ve tüketici planları üzerinde etkili olmaya çalışmıştır.

Öngörülen mevcut ekonomik yapı içerisinde bireysel ekonomilerin davranış özgürlüğü ile devletin gösterdiği etkinliklerinin belirli ölçülerde bir arada bulunduğunu görüyoruz. Kamu ve özel sektörün ekonomik faaliyetlere birlikte katılması öngörülürken

bunun sonucu olarak da ekonomi içinde kamu kısmının geniş ölçüde üretim faktörlerine sahip olduğunu, özellikle kamu ekonomik girişimlerinin öteden beri sahip oldukları önemlerinin korunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca plandan anlaşılacağı gibi öngörülen karma ekonomik düzen içinde kamu kısmının ekonomi üzerindeki müdahalele kuvvetlidir. Mevcut ekonomik yapı içerisinde bir anlamda piyasa ekonomisi koordinasyon ilkesi ile merkezden yönetilen ekonomi koordinasyon ilkesi uyumlaştırılmaya çalışılmıştır. Karma ekonomi sistemi içerisinde bir yandan fiyat mekanizması (dolaylı müdahalelerle) diğer yandan kamu kısmının daha çok sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi aracı olarak sosyo-ekonomik fiyatlama sistemi geçerli olmuştur.

Dördüncü planın aksine Beşinci Plan döneminde düzen politikasına ilişkin ilkelere gözle görülebilir bazı değişikliklerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Özellikle piyasa koordinasyonunun etkin kılınması ile devletin gerek üretim faktörleri üzerindeki mülkiyeti, gerekse sosyo-ekonomik fiyatlama konularındaki etkinliğinin azaltılmasının amaçlandığı görülmektedir(35).

---

(35) BBYKP, s.189.

Yine planda öngörülen hedef ve stratejilerden hareket edersek, genelde devletin özel ekonomik düzenlemeler üzerinde etkisinin azaltılması, bunun yanında kamu kesiminide içine alacak şekilde fiyat ve gelirlerin piyasada oluşması gibi önlemlere yer verilmiştir(36). Ekonomide genel olarak piyasa ekonomisi koordinasyon ilkesinin geçerli kılınması amaçlanmıştır.

Böyle bir ekonomik yapının en önemli özelliği bireysel davranış serbestisinin temel olmasıdır. Bir başka deyişle devletin ekonomik akıma müdahale etmesi esastır. Ancak bu,devletin hiç bir ekonomik fonksiyonunun olmaması demek değildir. Çünkü devletin bu yapı içerisinde düzen politikasıyla ilgili fonksiyonları vardır. Devlet ekonomik yaşamla ilgili düzenlemeleri yaratmak ve sürdürmek durumundadır.

Bilindiği gibi piyasa ekonomisinin geçerli olduğu günümüz ekonomilerinde devlet bir yandan işlevsel olmayan piyasalara müdahale ederek fiyat oluşumunu etkilerken öte yandan da büyüme, tam istihdam, fiyat istikrarı, ödemeler dengesi bilançosu ve hakça gelir dağılımı gibi amaçları gerçekleştirmeye çalışır.

---

(36) BBYKP, s.36.

Devletin bu fonksiyonları yüklenmesi yukarıda belirtmiş olduğumuz bilgiler ışığında piyasa ekonomisinin özünü zedelemez.

BBYKP'nın genel yaklaşımı olarak konuya ilişkin ifadelerine bakıldığında; öteden beri karma bir yapıya sahip ekonominin giderek piyasa mekanizmasının egemen olduğu bir yapıya dönüştürülmeye çalışıldığı söylenebilir.

Beşinci plan ekonomik düzenle ilgili genel ilkeler ışığı altında bakıldığında devletin ekonomik yaşamdaki doğrudan etkinliğinin azaltılmasının amaçlandığı söylenebilir. Başka bir deyişle devletin, müdahaleci piyasa ekonomisi düzenine benzer bir rolü üstlenmesinin amaçlandığı ifade edilebilir.

Öte yandan özel ilkeler açısından ise rekabet ortamının yaratılması, kamu mülkiyetindeki girişimlerin özelleştirilmesi para ve kredi düzeninin büyük ölçüde değiştirilmesi gibi konularda önemli değişikliklerin amaçlandığı görülmektedir.

Özetle Beşinci Plan, Türk ekonomisinin öteden beri sahip olduğu ekonomik düzende liberalleşmeye dönüş önemli atılımları içermektedir. Bu özelliği ile plan, Türk kalkınma planlamasında tümüyle karakteristik bir niteliğe sahiptir.

IV. AKIM POLİTİKASI AMAÇ ÖNCELİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Akım politikası kavramından ekonomik amaç büyüklükleri ve bu amaç büyüklüklerinin gerçekleşmesini sağlayacak önlemleri anlıyoruz(37).

Bir ülkede güdülen ekonomi politikası amaçlarının neler olduğu, hükümet bildirilerinden, yasa tasarısı gerekçelerinden, yasa metinlerinden, en önemlisi de eğer uygulanırlarka kalkınma planlarından anlaşılır.

Uygulamadaki ekonomi politikasında belirlenen amaçlar, devletten devlete, hükümetten hükümete ve farklı dönemlere göre değişir. Bunun yanında belli ekonomi politikası amaçlarının da değişik şekillerde formüle edildiği görülür.

Türk ekonomisinde 1979-1989 döneminde izlenen ekonomi politikasını doğal olarak kalkınma yada gelişme politikası yaklaşımı içinde ele alacağız. Bu nedenle genel ekonomi politikası ve onunla ilgili amaçları incelemeye çalışacağız. Bu açıdan kalkınma politikası ve bununla ilgili amaçların neler olduğunu saptarken bir yandan yukardaki bilgi ve saptamalardan öte yandan da ilgili kalkınma planlarından yararlanacağız.

---

(37) Bkz.: HAN, s.46.

Dördüncü plan metni incelendiğinde bu dönemde izlenen akım politikası amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz(:).

- Fiyat istikrarı hedefiyle hızlı gelişme hedefini bir arada ele almak.
- Adil ve eşit gelir dağılımıyla ulusal tasarrufu arttırma hedeflerini birlikte yürütmek
- İthal ikameci politika uygulamak ve Türk paranın değerini korumak
- Ücretleri yükseltmek ve aynı zamanda hızlı yatırım ve ekonomik istikrara kavuşmak

Planda belirtildiği gibi büyümeyi hızlandırmak ve işsizliği azaltan bir gelişme sağlamak için üretimi arttırıcı, enflasyonu sınırlayıcı, toplumsal adaleti yaygınlaştırıcı vergi, para ve kredi politikalarının işlenmesi amaçlanmıştır(38).

Beşinci Plan döneminde ise fiyat istikrarını ve ödemeler dengesini sağlamak temel ekonomi politikaları olmuştur(39).

---

(38) DBYKP, s.656-658.

(39) Ahmet KILIÇBAY, Türk Ekonomisi, Türkiye İş.Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1984, s.187.

Planda belirtilen amaçlar paralelinde son yıllarda izlenen istikrar politikaları ile enflasyonun yavaşlatılması ve üretim yapısının, ekonominin ulaştığı gelişme seviyesi ve imkanları ile orantılı bir ihracat miktarını gerçekleştirecek şekilde değiştirilmesi hedef alınmıştır(40). Uygulanan ekonomi politikasını kalkınma yada gelişme sorunu açısından ele alırsak, görülecektir ki Beşinci Plan döneminde Türkiye ihracata yönelik bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. Ancak gerek hızlı enflasyonun kontrol altına alınamaması, gerekse öngörülen stratejik dönüşüm nedeniyle kaynakların yeni üretim alanlarına kaydırılması zahmetli ve zaman alıcı bir süreç içinde gerçekleşmektedir.

Bu geçiş süreci içinde, gerek ekonomik düzenle ilgili politika amaçlarının, gerekse ekonomik akımlarla ilgili makroekonomik hedeflerin gerçekleştirilebilmelerinde, zaman unsurunun önemle dikkate alınması gereklidir. Bu, özellikle düzen politikasında belirgindir.

Makroekonomik amaçlar olarak önceliklendirilen fiyat istikrarı ile ödemeler dengesinin de çok kısa sürelerde gerçekleştirilmesinin, sosyo-ekonomik açıdan önemli sakıncalar doğuracağı bilinmektedir. Bu nedenle planın ilgili amaçlarının ihtiyatlı bir biçimde yorumlanması gereklidir.

---

(40) BBYKP, s.13.

S O N U Ç

Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın temel aldığımız makro ekonomik büyüklükleri ışığında Dördüncü Plana kıyasla Beşinci Plan daha düşük bir büyüme hızını öngörmüştür. Dördüncü plan döneminde kamu yatırımlarına büyük bir ağırlık verilmiş bu dönemde özellikle ulaştırma ve enerji sektörlerinde önemli yatırım artışlarının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Buna karşılık Beşinci Plan döneminde kamu kesiminin toplam yatırımlar içindeki payı sınırlandırılırken özel sektör yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Bu plan döneminde özel sektörce gerçekleştirilecek yatırım alanları imalat sanayi, ulaştırma ve tarım kesimi olacaktır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı sermaye-yoğun teknikleri seçmesine karşın Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise daha ziyade emek-yoğun teknikler tercih edilmiştir.

Planların gerek makro ekonomik hedefleri ve yatırımlara ilişkin tercihleri gerekse ekonomik düzen ve akım politikalarına baktığımızda; Dördüncü Planın mevcut ekonomik düzeni sürdürme eğiliminde olduğu ve fiyat istikrarı hedefiyle hızlı gelişmeyi, adil ve

eşit gelir dağılımı amaçlarını öncelikle kabul ettiğini söyleyebiliriz. Buna karşın Beşinci Plan ekonomide bir düzen değişikliğini, kısaca liberalleşme eğilimini taşıdığını ve özellikle para değeri istikrarı ve ödemeler bilançosu dengesini öncelikli amaçlar olarak belirlediğini görmekteyiz. Bu haliyle Beşinci Plan, Türk Planlama deneyiminde özel bir yere sahiptir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKIŞ Sevgin : "Türkiye'de Karar Birimlerinin Teknoloji Konusuna Yaklaşımları", İKTİSAT DERGİSİ, S.246, (MAYIS, 1985).
- DPT : Kalkınma Planı Dördüncü Beş Yıl 1979-1983, Ankara, 1979.
- DPT : Kalkınma Planı Beşinci Beş Yıl 1985-1989, Ankara, 1985.
- FALAY Nihat : "Beşinci Plan ve Mali Yapısı" İKTİSAT DERGİSİ, S.239, (Ekim, 1984).
- HAN Ergül : Ekonomi Politikasına Giriş (Ders Notları), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 1983.
- HAN Ergül : Türkiye'de Sanayileşme Süreci ve Stratejisi, E.İ.T.İ.A.Yayıncılık, Ya.No.205/134, Eskişehir, 1978.
- KARLUK Rıdvan : Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984.

- KEPENEK Yakup : Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınları, Ankara, 1984.
- KILIÇBAY Ahmet : Türk Ekonomisi, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ya.No.263, Ankara, 1984.
- MANİSALI Erol : Gelişme Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi Yayını, Ya.No. 2042, İstanbul, 1985.
- ÖZAL B.Yusuf : "Beşinci Planın Hedefi, Serbest Piyasa İçinde İstikrarlı Kalkınma, İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.221. (Temmuz, 1984).
- ÖZER İlhan : Türk Ekonomisinin Önemli Sorunları, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ya. No.189, Ankara, 1978.
- SAVAŞ Vural : İktisat Politikasına Giriş, İstanbul, 1982.
- TÜRK İsmail : Maliye Politikası, S.Yayınları, Ankara, 1983.